

1915 ERMENİ TEHCİRİ VE BUGÜN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Ahmet CÜLÜK

Dış Politika ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi

Giriş

19. yüzyılın sonlarında “Millet-i Sâdika” olarak anılan Ermenilere dair ortaya çıkan meseleler, Birinci Dünya Savaşı’nın yarattığı olumsuz şartlar altında giderek büyümüş, İtilaf devletlerinin de desteği ile kurulan “Büyük Ermenistan” hayalleri, 1915 yılında gerçekleştirilen Tehcir Kanunu ya da resmî adıyla Geçici Sevk ve İskân Kanunu ile ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Sevr Antlaşması ile bu hayal tekrar canlanmışsa da Mustafa Kemal önderliğindeki Millî Mücadele bu antlaşmayı geçersiz kılmış, İstiklal Savaşı’nın başarısıyla da Lozan’a giden bir süreç yaşanmıştır. Lozan Anlaşması ile TBMM, tehcirle ilgili olarak hiçbir suçlamayı ve uluslararası dayatmayı kabul etmezken, Soğuk Savaş dönemi süresince Ermenilerin temelsiz “soykırım” iddiaları bilhassa diaspora tarafından gündeme getirilmiş, yeniden uluslararası kamuoyunda Türk dış politikasına karşı bir koz olarak kullanılmaya çalışılmıştır.

1915 tehcirinin “soykırım” olduğuna yönelik iddialar, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından ortaya çıkan “Soykırım Hukuku” ile de temellendirilmeye çalışılmış olsa da hukukî olarak bu iddiaların desteklenmesini sağlayacak kanıtların olmayışı, Ermeni Diasporasının tehciri, siyasî bir propaganda aracı olarak kullanmasına neden olmuştur. Başta ABD ve Avrupa ülkeleri olmak üzere gerçekleştirilen lobicilik faaliyetlerinin temel maksadı, uluslararası alanda Türkiye karşıtlığı üzerine bir algı oluşturmaktır.

Geçici Sevk ve İskân Kanunu (Tehcir Kanunu)

Tehcir Kanunu, 1887 yılında Hınçak, 1890 yılında Taşnak cemiyetlerinin kurulmasının ardından Ermeni terör eylemlerinin kurumsallaşması ve nihayetinde Birinci Dünya Savaşı esnasında Doğu Cephesinde Ruslara hizmet ederken Türk köylerinde kıyımlar gerçekleştirmelerinin doğal bir sonucudur. Osmanlı Devleti, dönemin şartları içerisinde devletin vatandaşlarını koruma sorumluluğunu yerine getirmek adına ilk olarak 24 Nisan 1915 tarihinde Ermeni komitelerinin kapatılmasını ve liderlerinin tutuklanmasını emretmiştir. Ardından 27 Mayıs 1915 tarihinde çıkarılmış olan ve 1 Haziran 1915 tarihinde Takvim-i Vekâyi'de yayımlanarak yürürlüğe giren Tehcir Kanunu ile Erzurum'un güneyi, Van ve Bitlis'teki Ermenilerin Suriye, Musul ve Halep'e intikali kararlaştırmıştır.

Ermeni diasporasının asılsız iddialarının aksine, Tehcir Kanunu ile herhangi bir etnisite ya da grubu yok etmeye yönelik bilinçli bir girişim söz konusu olmamıştır. Dahası, göçe tâbi tutulan Ermenilerin korunmasına yönelik çeşitli tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler arasında en öne çıkanı ise;

“Göç sırasında ya da konaklama esnasında Ermeni göçmenlere yapılacak herhangi bir saldırı derhal önleneyecektir. Saldırıda bulunanlar, tevkiif edilerek Divan-ı Harp mahkemesine sevk edilecek ve en ağır şekilde cezalandırılacaktır.”

ifadeleri ile açıkça Tehcir Kanununa tâbi olan Ermenilerin can ve mal güvenliğinin korunacağını belirten tedbir kararıdır. Nitekim 30 Eylül 1915 tarihinde bu konu ile ilgili komisyon kurulmuş ve karara uymayan 1673 kişi yargılanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından işgal kuvvetleri, yeni Osmanlı Hükümeti üzerinde Tehcir Kanunu ile ilgili yargılamalar gerçekleşmesi için baskı kurmuştur. Ocak 1919 tarihinde İstanbul Yargılamaları olarak tarihe geçen bu yargılamalar, bir müddet sonra Ermenilerin İttihat ve Terakki Fırkası'ndan öç alma, başta hain Damat Ferit Paşa olmak üzere Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın siyasî intikam meselesine dönüşmüştür. Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal Bey de bu intikamın kurbanı olmuş, 10 Nisan 1919'da İstanbul'da idam edilmiştir.

İşgalci devletlerin verdiği destek ile asılsız iddialarını Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmeye çalışan Ermeniler, Sevr Anlaşması'ndan medet ummuşlardır. 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Sevr Anlaşması'nın 88.-89.-90.-92.-93.-144. ve 230. maddeleri doğrudan Ermeniler ve Ermenistan ile ilgili olmakla birlikte,

Sevr Anlaşması Meclis-i Mebusan'da onaylanmamış, Misak-ı Millî ile de vatanın bölünmez bütünlüğü tüm dünyaya ilan edilmiştir. Millî Mücadele'nin ardından imzalanan Lozan Anlaşması süresince Ermeni dayatmaları, Türk heyeti tarafınca kabul edilmemiş, nihayet Lozan Barış Antlaşmasının 24 Temmuz 1923'te imzalanmasıyla birlikte Ermeni meselesi hem hukukî hem de siyasî manada sonuca kavuşturulmuştur.

1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi Uyarınca Ermeni İddiaları

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 9 Aralık 1948 tarihinde sözleşmenin 2. maddesi soykırım suçunu tanımlamaktadır. Bu maddeye göre millî, etnik, dinî ya da ırkî bir grubun kısmen ya da tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik yapılan;

- Grup üyelerinin öldürülmesi,
- Grup mensuplarında ciddi bedeni ya da zihni yaralara sebep olma,
- Grubun fiziki varlığını kısmen ya da tamamen ortadan kaldırmaya yönelik,
- Grup içinde doğumları engellemek adına tedbirler dayatma,
- Gruba mensup olan çocukları zorla başka bir gruba nakletme

Eylemlerinin tamamı soykırım suçu olarak kabul edilmektedir. Herhangi bir suçun uluslararası hukukta soykırım olarak kabul edilebilmesi için mağdur olduğu iddia edilen kişiye yönelik değil, kişini içerisinde bulunan gruba yönelik olması gerekmekte, eylemin önceden hazırlıklı ve planlı bir şekilde işlenmiş olması gerekmektedir.

“Ermeni soykırımı” iddiaları yukarıdaki tanım dikkate alarak değerlendirilirse; soykırım suçunun işlendiğine dair isnatların gerçeği yansıttığı olmasının, 2. maddede sayılan maddî unsurların, “millî, etnik, ırkî veya dinî bir grubun, kısmen veya tamamen yok edilmesi *kastıyla*” işlendiğinin kanıtlanmasıyla mümkün olacağını belirtmek gerekecektir. Dolayısıyla, Osmanlı Hükümeti'nin Ermenileri “bir grup olarak yok etme *kastıyla*” sayılan fiillerin en az birini işlediği tespit edilmedikçe “soykırım” suçunun maddî unsurlarının varlığından bahsetmek mümkün değildir.

Ayrıca, “kasıt” unsurunu biraz daha açıklamak gerekmektedir. Bir fiili soykırım yapan en önemli unsur, sayılan fiillerin mağduru olan kişi veya kişilerin bu fiile maruz kalmalarındaki temel gerekçenin “o gruba mensubiyet” olmasıdır. Yani, bir kişi *sırf belli bir grubun üyesi olmaktan dolayı* bu sıralanan fiillerin kurbanı olmalıdır. Nazilere göre Yahudi olmanın öldürülmek için yeterli bir sebep

olması, bunun en somut örneğidir. Yahudi Soykırımının mağdurları, hiçbir sebep olmaksızın, *sırf Yahudi olmalarından dolayı* öldürülmüştür. Yahudi ırkının “aşağı ırk” olması sebebiyle yok edilmesi gerektiği yönündeki ırkçı nefret, suçun manevî unsurunu oluşturan kastın temelindeki saik olmuştur. Buradan hareketle söyleyebiliriz ki, Ermeni soykırımından bahsedebilmesi için, Osmanlı’nın Ermenileri başka hiçbir sebep yokken “sırf Ermeni oldukları için” ve “yok etmek kastıyla” öldürmüş olması gereklidir.

Oysa tarihî gerçekler açıkça göstermektedir ki Ermenilere karşı ırkçı bir nefret olmadığı gibi, Osmanlı’nın Ermenileri göç ettirirken günün şartlarının el verdiği ölçüde tedbir alınmıştır. Örneğin, muhacirlerin korunması amacıyla kabilelerde Osmanlı askerlerinin görevlendirilmiş olması; yolluk tahsis edilmesi; trenle ulaşımın mümkün olduğu yerlerde muhacirlerin trenle göç etmesine, değerli eşyalarını yanlarına almalarına ve yeni yerleşim yerlerine ulaşan Ermenilerin iş kurmalarına izin verilmesi gibi vakalar, yok etme kastının olmadığını ispatlamaya yeterlidir.

Dahası, kabilelerde görevlendirilmiş Osmanlı asker ve memurlarından 1637’si muhacirlere kötü muamelede bulunmak ve görevini ihmâl etmek gibi suçlardan dolayı yargılanmış, birçoğu da bu yargılamalar sonucunda idâma varacak kadar ağır cezalara mahkûm edilmiştir. Bu noktada, Yahudilere kötü davrandığı için yargılanıp cezalandırılan bir tek Nazi subayının dâhi olmadığını hatırlatmak, benzerlik kurulmaya çalışılan iki olay arasındaki bariz farkı ortaya koymaya yeterlidir. Ayrıca, Ermenilerin göç ettirilmesinin ardında askerî gereklilik hâli olduğu ve kararın siyasî bir saikle alındığı; dolayısıyla, Ermenilerin Sözleşme’yle korunan millî, etnik, ırkî veya dinî bir grup olarak değil siyasî bir grup olarak kabul edilmesi gerektiği de açıktır. Kısacası, Ermenilerin “Ermeni oldukları için kasten öldürüldükleri” iddiası tamamen ihtimâl dışıdır ve tarihî belgeler de buna işaret etmektedir.

Ne var ki Ermeni diasporası, ilk olarak 1965 yılında, Tehcir Kanunu’nun 50. yılında konuyu siyasallaştırarak organize propaganda kampanyaları ile dillendirmeye başlamışlardır. 1970’li yıllardan itibaren tıpkı Taşnak ve Hınçak örgütleri döneminde olduğu gibi konu, terörize edilmeye başlanmış, “ASALA” ve “Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları” isimli iki terör örgütü, Türk vatandaşları ve Türk bürokratlarına yönelik terör eylemlerine girişmiştir. Bu terör eylemleri sonucunda Ermeni meselesi, uluslararası kamuoyunda gerçeklikten uzak bir şekilde “popüler” hâle getirilmiş, ABD, Sovyetler Birliği, Latin Amerika ve Lübnan’da yaşayan Ermeni Cemaatleri, yeniden Tehcir Kanunu’nun sözde “soykırım” olarak kabul edilmesine yönelmiştir. Amaç, 1948

Sözleşmesi uyarınca Tehcir Kanunu'nun, Türkiye ve uluslararası kamuoyuna sözde "soykırım" olarak kabul ettirilmesi olmuştur ancak unutulmamalıdır ki; Birinci Dünya Savaşı'ndan çok daha öncesinde Ermeni örgütler, Osmanlı Devleti'ne karşı silahlı organizasyonlar teşkil etmişler, gönüllü Ermeni alayları kurmuşlardır. Birinci Dünya Savaşı süresince de Batılı devletler ile işbirliği neticesinde silah ve mühimmat desteği sağlamışlar, Rus Ordusu ile birlikte katliamlar gerçekleştirmişlerdir. Bu sebeple vatanın varlığını ve bütünlüğünü korumakla görevli Türk Ordusu'na karşı 1907 La Haye Sözleşmesi gereğince "savaşan" grup statüsündedirler. Ek olarak Tehcir Kanunu ile ilgili olarak dönemin Osmanlı Hükümeti'nin aldığı tedbirler, 1948 Sözleşmesi'nin 2. maddesinin ortaya koyduğu şartların zıttı uygulamaları göstermektedir.

Bu doğrultuda Osmanlı Devleti, Tehcir Kanunu ile sadece Ermeni olmaları nedeniyle hedef alınmamış, Türk vatandaşlarına ve devletine yönelik terör ve kıyım eylemlerinin önüne geçilmesi adına uygulanan kanun ile etnisiteye dayalı nefret ya da ortadan kaldırma kastı ile hareket edilmemiştir. Kısacası, Ermenilerin Soykırım Sözleşmesi ile korunan gruplardan biri olmadığı gibi, Tehcir Kanunu'nun meşruiyetinin tartışılmayacağı, ayrıca tehcir kararının soykırım suçunu oluşturan manevî unsurları ihtiva etmediği için hukuken "soykırım" hükmünün verilemeyeceği açıktır. Zaten meselenin Ermeniler tarafından hukukî bir tartışma değil de siyasî bir kampanyaya çevrilmiş olması, Ermenilerin hukuken kendilerinin haklı görünemeyeceğini bilmelerinden kaynaklanmış olması da muhtemeldir.

Günümüz Küresel Siyasetinde Ermeni İddialarının Siyasallığı

Her yıl 24 Nisan tarihinin gelmesi ile birlikte Tehcir Kanunu'na karşı Ermeni iddiaları Ermeni diasporası tarafından yeniden dile getirilmektedir. Bu yıl Covid-19 küresel salgınının gölgesinde kalması beklenirken Ermenistan, 24 Nisan sözde "Ermeni soykırımı" ile ilgili anma etkinliğinin halka kapalı olarak gerçekleştirileceğini duyurmuştur. Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan, yaptığı açıklamada *"Bu etkinliklerin her zamanki gibi düzenlenmesine izin verirsek, kontrol edilemez bir salgına sahip olacağımız açıktır, bu nedenle vatandaşların bu etkinliklere katılımının sınırlı olması gerekir."* ifadelerine yer vermiştir.

Ermeni tehcirini sözde "soykırım" olarak kabul eden ülke sayısı 2019 yılı sonunda 31'e yükselmiştir. ABD Temsilciler Meclisi'nin ardından Senato da sözde Ermeni soykırımı iddialarını resmen tanıyan karar tasarısını kabul etmiş fakat Türkiye'nin etkin girişimleri sonucunda Trump tehciri "soykırım" olarak tanımlamaktan vazgeçmiştir. Ardından 13 Şubat 2020 tarihinde Esad rejimi ve

Suriye Parlamentosu, sözde Ermeni “soykırımını” tanıyan tasarıyı kabul etmiştir. Şüphesiz bu durum dâhi, Ermeni Diasporasının iddialarının temelinde hukukî değil, siyasî bir temel üzerinde şekillendiğini göstermektedir. Türkiye’ye düşmanlığı güden ve insanlığa karşı suçlar sabıkası hayli kabarık olan rejim, bu kararı siyasî bir manevra umuduyla almıştır.

Hiçbir tarihî ve hukukî dayanağı olmayan, tamamen Ermeni diasporasının lobicilik faaliyetleri nedeniyle siyasî kararlarla sözde soykırım iddialarını tanıyan ülkeler; Almanya, Arjantin, Avusturya, Belçika, Bolivya, Brezilya, Bulgaristan, Kanada, Şili, Kıbrıs Rum Yönetimi, Çekya, Ermenistan, Fransa, Yunanistan, İtalya, Libya, Litvanya, Lübnan, Lüksemburg, Hollanda, Paraguay, Polonya, Portekiz, Rusya, Slovakya, İsveç, İsviçre, Suriye, Vatikan, Venezuela ve Uruguay’dır. ABD’de de 50 eyaletten 49’u 1915’te yaşananları sözde Ermeni “soykırımını” olarak kabul etmiştir.

Her yıl ABD Başkanı’nın ağzından soykırım ifadesini duymak için lobicilik faaliyetleri yapan diaspora ve “modern dünya” ise henüz 28 yıl önce tüm dünyanın gözleri önünde gerçekleşen Hocalı soykırımına gözlerini kapatmıştır. 25 Şubat 1992 akşamı, Ermeni kuvvetleri, Rus 366. Motorize Alayı’nın yardımını alarak saldırıya geçmesi ile 70’i yaşlı, 63’ü çocuk, 106’sı kadın 613 kişinin canına kıyılmış, 68’i kadın, 26’sı çocuk, 150 kişiden ise hiç haber alınamamıştır. 1275 kişi ise Ermenilerin elinde esir düşmüştür. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 2, 3, 5, 9 ve 17. maddelerinin ihlal edildiği Hocalı soykırımından ötürü kimse yargılanmamıştır.

Azerbaycan Parlamentosu, yaşananların soykırım olduğunu ilan etmişse de bugüne kadar ancak 15 ülkenin parlamentosu, ABD’nin 16 eyalet meclisi, Hocalı’yı soykırım olarak tanımıştır. Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki savaş 1994 yılına kadar sürmüştür. Dağlık Karabağ bölgesi ise hâlâ Ermenistan işgali altındadır.

Sonuç

Taşnak ve Hınçak örgütleri vasıtasıyla gerek Birinci Dünya Savaşı öncesinde gerekse savaş esnasında Türklere karşı toplu terör ve kıyım eylemlerine girişenlere karşı 1915 yılında çıkarılan Tehcir Kanunu, hiçbir şartta Ermenilere yönelik, etnisite, dil ya da din temelli bir ortadan kaldırma planı olmamıştır. Dönemin şartlarına rağmen Ermenilere yönelik herhangi bir kıyımın önüne geçmek adına birçok tedbirin alındığı, tedbirlere rağmen Ermenilere karşı suç işleyenlerin en ağır şekilde cezalandırıldığı devlet arşivlerinde kolayca görülmektedir.

1948 Sözleşmesi'nin ortaya koyduğu maddelerinin de Tehcir Kanunu'nu "soykırım" eylemi ile hukukî zeminde bağdaştırmaması, Ermeni diasporasının konuyu birçok defa terör temelli olmak üzere siyasallaştırması ile sonuçlanmıştır.

Bu asılsız iddiaları desteklediğini beyan eden devletler unutmamalıdır ki bugün nice Türk diplomatının ölümünden sorumlu olan, Azerbaycan topraklarını uluslararası hukuka aykırı bir şekilde işgal altında tutan, Hocalı'da soykırım işlediği açıkça belli olan Ermenistan herhangi bir yaptırıma uğramadan hayatına devam etmektedir. Hukuk, tarih ve meşruiyetin Türklerden ve Türkiye'den yana olduğu gerçeği, Ermeni propagandasından daha güçlüdür ve öyle olmaya devam edecektir.

Kaynakça

Ahmet Altıntaş, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Tehcir Kararı Alması ve Uygulaması", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:7 Sayı: 1, 2005, ss. 77-99.

Bahadır Bumin Özarıslan, "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi Açısından Hocalı Katliamı", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4 Sayı: 1, 2004, ss. 187-214.

Emre Özsoy, "Sözde Ermeni Soykırımı İddiaları Üzerine Bir Değerlendirme", *TASAV Dış Politika ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi*, 18 Şubat 2020.

Kemal Çiçek, "Osmanlı Ermenilerinin 1915'teki Tehciri: Bir Değerlendirme", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt:3 Sayı: 6, 2010, ss. 1-14.

Mehmet Ali Yıldırım, "1895-1896 İsyanları Sırasında Ayntab'da Ermeniler ve Hınçak Cemiyeti", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 27, Sayı 44, 2008, s.166-179.

Serkan Kekevi, "1948 Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme ve Ermeni 'Soykırımı' İddialarının Analizi", *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Sayı 61, 2018, ss. 233-270.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, "Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920)", Yayın No:14, 1995.